

Universitat de Lleida

GUIA DOCENT
**HISTÒRIA DEL CINEMA I
D'ALTRES MITJANS
AUDIOVISUALS**

Coordinació: MACHETTI SANCHEZ, ALEJANDRO

Any acadèmic 2017-18

Informació general de l'assignatura

Denominació	HISTÒRIA DEL CINEMA I D'ALTRES MITJANS AUDIOVISUALS			
Codi	100114			
Semestre d'impartició	1R Q(SEMESTRE) AVALUACIÓ CONTINUADA			
Caràcter	Grau/Màster	Curs	Caràcter	Modalitat
	Grau en Comunicació i Periodisme Audiovisuals	2	TRONCAL	Només examen
	Grau en Història de l'Art	4	OBLIGATÒRIA	Només examen
Nombre de crèdits ECTS	7,5			
Crèdits teòrics	3			
Crèdits pràctics	3			
Coordinació	MACHETTI SANCHEZ, ALEJANDRO			
Departament/s	HISTORIA DE L'ART I HISTORIA SOCIAL			
Distribució càrrega docent entre la classe presencial i el treball autònom de l'estudiant	Hores presencials: 40 % Hores no presencials: 60 %			
Informació important sobre tractament de dades	Consulteu aquest enllaç per a més informació.			
Idioma/es d'impartició	Castellà 75% Català 25%			
Distribució de crèdits	1 crèdit = 25 hores de treball de l'estudiant. 6 crèdits = 150 h Els alumnes de pla vell pels que l'assignatura computa 7,5 crèdits, hauran de realitzar una prova addicional pràctica equivalent a 37,5 h de dedicació autònoma			
Horari de tutoria/lloc	Dimecres 11-12h. Despatx 3.58.3 (SCINIAA: Seminari de cinema i Arts Audiovisuals). Els alumnes que per una causa justificada no puguin fer tutories en aquest horari hauran de fer-les per correu electrònic (sandro.machetti@hahs.udl.cat) o per telèfon (973703102, en aquest darrer cas en l'horari de tutoria presencial).			

Professor/a (s/es)	Adreça electrònica professor/a (s/es)	Crèdits impartits pel professorat	Horari de tutoria/lloc
MACHETTI SANCHEZ, ALEJANDRO	sandro.machetti@hahs.udl.cat	0	Del 14-09-2017 al 12-01-2018. Matins: dijous i divendres de 11.00 a 11.30 (Aula 2.13) i de 13.15 a 14.00 (SCINIAA, despatx 3.58.3). Tarda: Dijous i divendres de 16.30 a 17.00 (Aula 1.03) i dijous de 18.30 a 19.00 (SCINIAA, despatx 3.58.3).

Informació complementària de l'assignatura

DESCRIPCIÓ

Anàlisi històricoestètica dels fonaments formals i artístics de l'expressió audiovisual. Història del cinema i de les arts audiovisuals des dels precedents del cinema i fins als nostres dies. Es persegueix que l'alumne identifiqui críticament les principals tendències de la creació cinematogràfica i audiovisual des dels punts de vista històric, estètic i sociocultural. Aprofundir en la naturalesa textual i intertextual de l'expressió audiovisual (tot donant continuïtat als continguts de l'assignatura Expressió Audiovisual). Conèixer i comprendre la naturalesa contextual de l'expressió audiovisual.

CONSIDERACIONS sobre la METODOLOGIA DOCENT

Sobre els EXERCICIS i TREBALLS:

Es considerarà automàticament **NO APTE**, sense necessitat de valorar els seus continguts, qualsevol treball que tingui alguna d'aquestes deficiències:

1. Treballs/exercicis sense el corresponent aparell crític, si s'escau, amb criteris homologats (notes a peu de pàgina, preferiblement, o al final del text o anglosaxones).
2. Treballs/exercicis amb greus i persistents problemes ortogràfics, sintàctics, gramaticals i/o semàntics.
3. Treballs/exercicis realitzats per còpia sistemàtica de materials bibliogràfics o en xarxa. Plagis.
4. Treballs/exercicis realitzats amb el suport exclusiu de materials no recomanats pel professor. Treballs o exercicis en que no s'utilitzin els materials recomanats explícitament pel professor en una correcció prèvia o en tutoria.
5. Treballs/exercicis realitzats sobre divagacions retòriques, formalistes o cinèfiles.
6. Treballs/exercicis, en suma, que no assoleixin un nivell mínim de professionalitat.

Sobre les TUTORIES

1. Les tutories presencials es realitzaran en les hores, dates i llocs establerts en aquesta guia docent.
2. La tutoria és una eina fonamental per tal de solucionar aspectes de contingut del temari i per tal d'orientar la realització dels exercicis i treballs.
3. Les tutories es podran realitzar individualment o en grup petit.
4. Per tal de solucionar dubtes sobre materials concrets (films, llibres, imatges, fotocòpies...), és convenient portar a la tutoria el material objecte de consulta.
6. En el cas de treballs/exercicis/textos que requereixin l'ús de bibliografia, aquesta haurà de ser la recomanada pel professor. En cas d'utilitzar, a més a més, altres materials no recomanats, és molt convenient assegurar-se de la seva idoneïtat amb el professor en tutoria.
7. No s'admetran treballs/exercicis/textos sencers per a ser tutorats o corregits en la seva integritat abans de la seva presentació formal. La tutoria està plantejada per a que l'alumne exposi problemes concrets sobre la

seva feina o dubtes generals sobre procediments i tècniques metodològiques, amb la sana intenció de generar un debat intel·lectual amb el professor. No es tracta mai, doncs, d'una presentació prèvia, sinó d'un procés continu de solució de problemes i construcció i millora del treball.

8. Les tutories o consultes realitzades per escrit (correu electrònic) han de ser pertinents i han d'exhibir polidesa formal en l'expressió i en l'escriptura. En tal cas, es respondran pel mateix procediment, per ordre d'arribada i en un termini no superior a quinze dies des de la seva rebuda. **Les tutories o consultes realitzades per escrit que no tinguin uns mínims de polidesa formal en l'expressió i l'escriptura no seran contestades.**

9. Durant els períodes en que no hi ha classes presencials s'atendran tutories només per correu electrònic. En cap cas s'atendran tutories durant les vacances d'agost.

Sobre la BIBLIOGRAFIA

El professor orientarà la selecció bibliogràfica més addient per tal de realitzar treballs pràctics o per a l'ampliació temari (a classe o individualment en horari de tutories)

Fons bibliogràfics consultables:

A Lleida:

- Biblioteca de Lletres de la UdL.
- Biblioteca Pública. Maternitat.

A la resta de Catalunya:

- Biblioteques de les diferents universitats catalanes amb estudis de cinema.
- Biblioteca de Cinema de la Filmoteca de la Generalitat de Catalunya. Plaça de Salvador Seguí 1-9, 08001 Barcelona. Confirmeu els horaris a <http://www.filmoteca.cat>

Consulta de catàlegs en xarxa:

- Catàlegs UdL i altres universitats catalanes o espanyoles. Consulteu **CCUC** i **REBIUN** i la resta de recursos oferts per la Biblioteca de Lletres en xarxa
- Catàlegs de la Biblioteca de Filmoteca <http://www.filmoteca.cat/web/catalegs>

Sobre el VISIONAT DE FILMS I ALTRES OBRES AUDIOVISUALS

Per a la bona preparació dels continguts de l'assignatura i l'adquisició de l'hàbit de veure l'audiovisual amb perspectiva analítica i rigorosa, és absolutament necessari que l'alumnat completi la formació amb el visionat de films o altres propostes audiovisuals relacionats amb la matèria. El professorat d'història del cinema i dels mitjans de comunicació hem elaborat un llistat d'obres imprescindibles que l'alumnat hauria de conèixer en acabar els seus estudis, el podeu consultar a l'apartat "Recursos" de l'assignatura. Altres suggeriments addicionals són:

En cinema, sales d'exposicions o museus:

- Cinema en cartell. Resseguir les estrenes i reestrenes que tinguin relació amb la/les assignatures cursades (independentment del quadrimestre i curs en que s'imparteixin).
- Filmoteca de la Generalitat (Barcelona, Lleida...), Cine-ull (Cineclub de la UdL), altres cicles, projeccions, exposicions, instal·lacions o activitats. El professor us donarà informació en tots aquests sentits a classe, al taulell d'anuncis del SCINIAA (Seminari de Cinema i Arts Audiovisuals), o a través del seu Facebook i Twitter.

En vídeo, DVD, televisió, xarxa:

- Videoteca de la Biblioteca de Lletres de la UdL.
- Videoteca de la Biblioteca de Cinema de la Filmoteca de la Generalitat de Catalunya.

- Videoteques de les biblioteques de les universitats catalanes amb estudis de cinema.
- Videoteca de la Biblioteca Pública. Maternitat.
- Programació de televisió recomanada a classe. Especial atenció a La 2 (pel·lícules i *Metropolis*), Canal 33, plataformes digitals, cable...
- Distribuïdores de venda per catàleg i en xarxa.
- Portals de visionat en línia: MUBI, Filmin, Filmotech, Netflix...
- Descàrregues legals p2p.

Sobre els APARELLS VIDEOGRÀFICS

- És recomanable disposar de reproductors videogràfics com a eines de treball. Si algú no en té pot col·laborar amb algun company que en tingui o fer servir els aparells i ordinadors de les aules d'informàtica i multimèdia de la Facultat, els de la Biblioteca de Lletres o els del SCINIAA (en aquest darrer cas prèvia petició de data i hora al professor). Qualsevol dubte sobre un film o una obra audiovisual pot ser consultat en un visionat conjunt entre el professor i l'alumne en horari de tutories.

Sobre els alumnes ERASMUS o d'altres PROGRAMES DE MOBILITAT internacionals o estatals.

- Es recomana tenir un bon nivell de castellà pel que fa al seguiment de les classes teòriques.
- No s'aplicarà a aquests alumnes cap criteri específic d'avaluació. En conseqüència, hauran de realitzar els mateixos exercicis, pràctiques i proves que els alumnes locals.
- Els alumnes de qualsevol programa de mobilitat poden respondre els exercicis i proves escrites en anglès, francès o italià, a més d'en qualsevol dels dos idiomes oficials de la UdL (català i castellà). La prova tipus test es facilitarà exclusivament en castellà.

Objectius acadèmics de l'assignatura

- O1. Aprofundir en la naturalesa textual i intertextual de l'expressió audiovisual
- O2. Conèixer i comprendre la naturalesa contextual de l'expressió audiovisual

Competències

HAGPA

CB2 Aplicar els seus coneixements al seu treball o vocació d'una forma professional i posseir les competències que solen demostrar-se per mitjà de l'elaboració i defensa d'arguments i la resolució de problemes dins la seva àrea d'estudi

CG5 Ser competent en el maneig de bibliografia i eines de cerca de recursos bibliogràfics generals i específics, incloent el seu accés per Internet

CG6. Ser capaç de planificar i gestionar el temps per a la presa de decisions i desenvolupament de tasques individuals i en entorns de treball en equip.

CE1 Ser capaç d'adquirir un coneixement dels processos bàsics de la metodologia científica en Història de l'Art.

CE3 Ser capaç d'adquirir una visió diacrònica general de la Història de l'Art general i/o universal.

CE6 Ser capaç d'adquirir un coneixement sistemàtic i integrat del fet artístic: diferents

llenguatges, procediments i tècniques de la producció artística al llarg de la història, així com la teoria i pensament estètic

CE 13 Reconèixer de manera crítica el diàleg entre les diferents metodologies d'aproximació a la Història de l'Art i de la seva evolució històrica (Historiografia de l'Art).

CT3 Adquirir capacitat en l'ús de les noves tecnologies i de les tecnologies de la informació i la comunicació.

CPAV

CB3. Capacitat de reunir i interpretar dades rellevants (normalment dins la seva àrea d'estudi) per emetre judicis que incloguin una reflexió sobre temes rellevants d'índole social, científica o ètica.

CG7. Desenvolupar un pensament i un raonament crítics i saber comunicar-los de manera efectiva.

CG8. Valorar el respecte a la diversitat i pluralitat d'idees.

CE2. Desenvolupar un coneixement adequat del món contemporani i la seva evolució històrica recent en les dimensions social, econòmica, política i cultural.

CE3. Valorar els mitjans de comunicació de masses des d'una dimensió històrica que atengui als seus aspectes socials, industrials i culturals.

Continguts fonamentals de l'assignatura

- Història i historiografia del cinema i de les arts audiovisuals: conceptes preliminars. Les principals teories cinematogràfiques. El patrimoni cinematogràfic i audiovisual. (3 sessions)
- El precinema. Els modes d'expressió audiovisual abans del cinema. Diversions, espectacles, prodigis òptics i audiovisuals precinematogràfics. (Des del Renaixement fins finals del XIX). (4 sessions).
- Els orígens del cinema. El mode de representació primitiu. Cinema d'atraccions mostratives. Cinema i integració narrativa. (Des de finals del XIX fins 1914/15). (4 sessions).
- El cinema clàssic, silent i sonor. El mode de representació institucional. Estils i modes de pràctica fílmica clàssica. (De 1914/15 fins la dècada dels 60). (4 sessions).
- Cinema i modernitat. Avantguardes històriques i cinema. Cinemes moderns i nous cinemes. (Anys 10 i 20 del segle XX. Des de finals de La II Guerra Mundial fins finals dels anys 70). (4 sessions).
- Les noves arts audiovisuals i les seves aportacions expressives: televisió, videoart i infografia. (Des de la II Guerra Mundial fins avui). (3 sessions).
- El panorama audiovisual en les darreres dècades. Cinema, postclassicisme i postmodernitat. La revolució digital i el mestissatge audiovisual. Postcinema. (Des dels anys 80 del segle XX fins avui). (3 sessions).

Eixos metodològics de l'assignatura

Activitat	Descripció	O*	G*	HP*	HNP*
Seminaris (S)	Seminari d'introducció a l'assignatura	O1 O2	GG	3t	--
Classe teòrica (C)	Teoria	O1 O2	GG	32t	--
Pràctiques (P)	(PA) Pràctiques d'aula: Visionat, anàlisi i comentari d'exemples i dubtes sobre treballs pràctics	O1 O2	GG	16p	--
	(PC) Pràctiques de camp. Assistència a sessions SOM CINEMA	O1 O2	GG	5p	

Treballs (T)	Treballs pràctics de curs AF 1 AF 2	O1 O2	Ind	--	54p
Tutories (Tut)	Tutories individuals o de grup petit	O1 O2	Ind GP	2t	--
Examen (EX)	Test presencial (relatiu a S, C, PA i PC)	O1 O2	GG	2t	36t
TOTAL	150 h (6 ECTS) Distribució HP / HNP = 40 / 60 % Distribució t / p = 50 / 50 %			60	90

O: Objectius. G: Grups. HP: Hores presencials. HNP: Hores no presencials. GG: Grup gran. Ind: Individual. GP: Grup petit. t: hores teòriques. p: hores pràctiques

NOTA: Els alumnes de pla vell pels que l'assignatura computa 7,5 crèdits, a més, hauran de dur a terme l'anàlisi addicional de 4 pràctiques que es presentaran a una prova escrita amb les mateixes condicions que en cursos anteriors i que impliquen una dedicació afegida de 37,5 hores. equivalents als 1,5 crèdits de diferència.

Pla de desenvolupament de l'assignatura

(S):

Seminari d'introducció a l'assignatura. Dimecres 13 i 20-09-2017.

Grup matí: 9.30-11.00. Aula 2.13

Grup tarda: 15.00-16.30. Aula 1.03

(C) i (PA):

Classes teòriques i pràctiques d'aula. Dijous i divendres del 14-09-2017 al 12-01-2018.

Grup matí: 9.30-11.00. Aula 2.13

Grup tarda: 15.00-16.30. Aula 1.03.

(PC):

Pràctiques de camp. Assistència a sessions SOM CINEMA els dies 18, 19 i 20-10-2017. Es concretarà el programa i la modalitat d'assistència.

(T):

Treballs pràctics. Es concretarà la metodologia i característiques dels treballs a (S).

AF 1: Data de lliurament - dilluns 16-10-2017 a les 23.55h via Campus virtual.

AF 2: Data de lliurament - dilluns 11-12-2017 a les 23.55h via Campus virtual.

(EX):

Test presencial relatiu a S, C, PA i PC

Dia pendent d'assignació (Aules 3.48 i 3.49).

Recuperació: pendent d'assignació (Aules 3.48 i 3.49).

NOTA: Els alumnes de pla vell pels que l'assignatura computa 7,5 crèdits, a més, hauran de realitzar la prova escrita de pràctiques tal com es va dur a terme en cursos anteriors. Es fixarà dia, hora i procediment

Sistema d'avaluació

Mecanismes d'avaluació	Activitat	O*	%*
Examen (EX)	Test relatiu a S, C, PA i PC	O1 i O2	50 %
Treballs (T)	Treball Pràctic AF 1	O1 i O2	21 %
Treballs (T)	Treball Pràctic AF 2	O1 i O2	29 %
TOTAL			100 %

O: objectius. %: percentatge de la nota final.

QUALIFICACIONS

Valor de les parts	<p>Les parts es puntuaran sobre els percentatges indicats a dalt (100 punts globals). Es a dir: TEST = 50 punts MEDEA 1 = 21 punts MEDEA 2 = 29 punts Això és així perquè el Campus Virtual només deixa qualificar amb un decimal. En conseqüència, si es calculessin valors sobre 10 punts totals, es perdria part de la qualificació obtinguda (per exemple: un 2,45 sobre 5, quedaria en 2,4) Un cop obtingut el valor sobre un total de 100 punts, cada nota es divideix entre 10. Aquesta es la qualificació de cadascuna de les parts que se sumarà a la nota final.</p>
Càlcul nota final sobre 10 punts	<p>TEST + AF 1 + AF 2 No es necessari "aprovar" cadascuna de les parts per fer la suma de la nota final. La qualificació global sobre 10 indicarà si s'ha superat o no l'assignatura, segons els criteris que s'expliquen a continuació</p>
Supòsits que impliquen obtenir un NO PRESENTAT en l'assignatura	<p>- Quan hi hagin parts no presentades i s'assoleixi una puntuació equivalent al 50% de la puntuació possible de les parts presentades.</p>
Supòsits que impliquen obtenir un SUSPENS en l'assignatura	<p>- Amb totes les parts presentades, no assolir 4,5 punts sobre 10 en el càlcul de la nota final. - Quan hi hagin parts no presentades i NO s'assoleixi una puntuació equivalent al 50% de la puntuació possible de les parts presentades.</p>
Supòsit que implica aprovar l'assignatura	<p>- Amb totes les parts presentades, obtenir una puntuació igual o superior a 4,5 punts.</p>

Recuperacions	<p>- En aplicació de la normativa d'avaluació, la recuperació només afecta a l'examen tipus test (EX), en ser una prova teòrica igual o superior al 30 % de la nota final.</p> <p>- La recuperació del test teòric la poden realitzar tots els alumnes que ho desitgin. En la nota final només es prendrà en consideració la qualificació més alta obtinguda (ja sigui en la convocatòria ordinària o en la recuperació)</p> <p>- MOLT IMPORTANT: Els treballs pràctics T (AF 1 i 2), en tant que avaluació pràctica que es desenvolupa progressivament en el temps i que no superen el 30 % de la nota, no són recuperables. Només en casos molt excepcionals (a criteri del professor) es permetrà fer correccions o esmenes a les presentacions dels treballs pràctics (determinats problemes formals esmenables o altres circumstàncies especials).</p>	
Arrodoniments	<p>El professor es reserva el dret d'aplicar arrodoniments a l'alça en alguns casos, atenent a criteris que tenen en compte actitud, assistència i resultats generals.</p>	
Barem de qualificacions finals	0 a 4,4	Suspens
	4,5 a 6,4	Aprovat (Entre 4,5 i 4,9 figurarà un 5 a l'acta oficial)
	6,5 a 8,4	Notable (Entre 6,5 i 6,9 figurarà un 7 a l'acta oficial)
	8,5 a 10	Excel·lent (Entre 8,5 i 8,9 figurarà un 9 a l'acta oficial. Opció a Matrícula d'Honor a partir del 9)

NOTA: Els alumnes de pla vell pels que l'assignatura computa 7,5 crèdits, a més, podran sumar fins a 2,5 punts addicionals equivalents a la càrrega de la prova escrita de pràctiques. Això vol dir que poden optar fins a 12,5 punts en la nota final que es transformaran al barem habitual sobre 10 punts mitjançant una senzilla regla de tres: tot dividint la nota final aconseguida sobre 12,5 punts pel coeficient 1,25.

Bibliografia i recursos d'informació

Tota la bibliografia de suport a l'assignatura es de recomanada consulta, tot i que es tracta d'una guia orientativa que permet encetar múltiples vies d'aproximació a la matèria que és prou diversificada.

Tots els llibres relacionats es poden trobar a la Biblioteca de la UdL o bé a través del préstec interuniversitari PUC i SOD. A la pestanya "Recursos" es pot trobar una bibliografia ampliada, temàtica i monogràfica.

El professor farà un comentari de la bibliografia específica a l'inici de cada tema en les classes teòriques.

Abel, Richard (ed.): *Encyclopedia of Early Cinema*, Routledge, London, New York, 2005.

Albera, François: *La vanguardia en el cine*, Manantial, Buenos Aires, 2010.

Allen, Robert; Gomery, Douglas: *Teoría y práctica de la historia del cine*, Paidós, Barcelona, 1995.

Alonso García, Luis: *Lenguaje del cine, praxis del filme: una introducción al cinematógrafo*, Plaza y Valdés, Madrid, 2010.

Andrew, J. Dudley: *Las principales teorías cinematográficas*, Rialp, Madrid, 1993.

Aumont, Jacques; Gaudreault, André; Marie, Michel: *Histoire du Cinéma. Nouvelles Approches*, Publications de

la Sorbonne, Colloque de Cerisy, Paris, 1989.

Aumont, Jacques; Marie, Michel: *Análisis del Film*, Paidós, Barcelona, 1990.

Aumont, Jacques: *Diccionario teórico y crítico del cine*, La Marca, Buenos Aires, 2006.

Benet, Vicente J.: *La cultura del cine. Introducción a la historia y a la estética del cine*, Paidós, Barcelona, 2004.

Bonet, Eugeni; Dols, Joaquim; Mercader, Antoni; Muntadas, Antoni: *En torno al vídeo*, Universidad del País Vasco, Bilbao, 2010.

Borau, José Luis (dir.): *Diccionario del cine español*, Alianza, Academia de las Artes y las Ciencias Cinematográficas de España, Madrid, 1998.

Borde, Raymond: *Los archivos cinematográficos*, Filmoteca de la Generalitat Valenciana, IVAECM, Valencia, 1991.

Bordwell, David; Staiger, Janet; Thompson, Kristin: *El cine clásico de Hollywood. Estilo cinematográfico y modo de producción hasta 1960*, Paidós, Barcelona, 1997.

Bordwell, David; Thompson, Kristin: *El arte cinematográfico. Una introducción*, Paidós, Barcelona, 1995.

Bordwell, David: *El significado del filme (inferencia y retórica en la interpretación cinematográfica)*, Paidós Comunicación, Barcelona, 1995.

Bordwell, David: *Pandora's Digital Box. Films, Files and the Future of Movies*, The Irvington Way Institute Press, Madison, Indiana, 2012 (sólo en versión electrónica PDF)..

Brunetta, Gian Piero (dir.): *Historia mundial del cine I. Estados Unidos II*, Akal, Madrid, 2012.

Brunetta, Gian Piero (dir.): *Historia mundial del cine I. Estados Unidos I*, Akal, Madrid, 2011.

Brunetta, Gian Piero (dir.): *Storia del cinema mondiale*, Einaudi, Torino, 1999-2001.

Burch, Noël: *El tragaluz del infinito (Contribución a la genealogía del lenguaje cinematográfico)*, Cátedra, Madrid, 1987.

Casetti, Francesco; Chio, Federico di: *Cómo analizar un film*, Paidós, Barcelona, 2007.

Ferro, Marc: *El cine, una visión de la historia*, Akal, Madrid, 2008.

Ferro, Marc: *Historia contemporánea y cine*, Ariel, Barcelona, 1995.

Font, Domènec: *Paisajes de la modernidad. Cine europeo, 1960-1980*, Paidós, Barcelona, 2002.

Frutos Esteban, Francisco Javier: *Los ecos de una lámpara maravillosa. La linterna mágica en su contexto mediático*, Ediciones Universidad de Salamanca, Salamanca, 2010.

Gaudreault, André: *Cinéma et attraction. Pour une nouvelle histoire du cinématographe*, CNRS, Paris, 2008.

González López, Palmira: *El cinema mut*, Universitat Oberta de Catalunya, Barcelona, 2006.

González Requena, Jesús: *Clásico, manierista, postclásico. Los modos del relato en el cine de Hollywood*, Castilla Ediciones, Valladolid, 2006.

Gubern, R.: *La mirada opulenta. Exploración de la iconosfera contemporánea*, Gustavo Gili, Barcelona, 1992.

Gubern, Román; Monterde, José Enrique; Pérez Perucha, Julio; Riambau, Esteve; Torreiro, Casimiro+: *Historia del cine español*, Cátedra, Madrid, 2009 (6a edición).

Gubern, Román: *Cultura audiovisual (escritos 1981-2011)*, Cátedra, Madrid, 2013.

- Gutiérrez Espada, Luís: *Historia de los medios audiovisuales*, Pirámide, Madrid, 1982.
- Hall, Doug; Fifer, Sally Jo (ed.): *Illuminating Video an Essential Guide to Video Art*, Aperture, New York, 1990.
- Hecht, Hermann: *Pre-Cinema History. An Encyclopaedia and Annotated Bibliography of the Moving Image Before 1896*, British Film Institute, London, 1993.
- Hoberman, James: *El cine después del cine. O, ¿Qué fue del cine del siglo XXI?*, Paidós, Buenos Aires, 2014.
- Hueso Montón, Angel Luis: *El cine y el siglo XX*, Ariel, Barcelona, 1998.
- Imbert, Gérard: *Cine e imaginarios sociales. El cine posmoderno como experiencia de los límites (1990-2010)*, Cátedra, Madrid, 2010.
- Jager, Joachim; Knapstein, Gabriele; Husch, Anette (eds.): *Beyond Cinema. The Art of Projection: Films, Videos and installations from 1963 to 2005*, Hatje Cantz, Berlin, 2006.
- Konigsberg, Ira: *Diccionario técnico Akal de cine*, Akal, Madrid, 2004.
- Lagny, Michèle: *Cine e Historia. Problemas y métodos en la investigación cinematográfica*, Bosch, Barcelona, 1997.
- Machetti, Sandro; Brunetta, Gian Piero; Quintana, Àngel; Zunzunegui, Santos: *Què és el precinema? (Bases metodològiques per a l'estudi del precinema)*, Museu del Cinema Col·lecció Tomàs Mallol, Ajuntament de Girona, Girona, 2000.
- Marzal Felici, Javier; Gómez Tarín, Francisco Javier : *Metodologías de análisis del film*, Edipo, Madrid, 2007.
- Meigh-Andrews, Chris: *A History of Video Art: The Development of Form and Function*, Berg Publishers Limited, Oxford, 2006.
- Minguet, Joan M.; Sánchez Salas, Daniel (coord.): "Cine de los orígenes: entre la atracción y la revisión", *Secuencias*, núm. 26, segundo semestre 2007, pp. 5-80.
- Moisdon, Stephanie: *Qu'est-ce que l'art video aujourd'hui?*, Beaux Arts Magazine, Paris, 2008.
- Montiel, Alejandro: *Teorías del cine: un balance histórico*, Montesinos, Barcelona, 1993.
- Oubiña, David+: *Filmología: Ensayos con el cine*, Manantial, Buenos Aires, 2000.
- Parfait, Françoise: *Vidéo, un art contemporain*, Regard, Paris, 2001.
- Passek, Jean-Loup: *Diccionario del Cine*, Rialp, Madrid, 1991.
- Pérez Perucha, Julio (ed.): *Antología crítica del cine español 1906-1995*, Cátedra, Filmoteca Española, Madrid, 1997.
- Porter i Moix, Miquel: *Història del cinema a Catalunya. 1895-1990*, Generalitat de Catalunya. Departament de Cultura, Barcelona, 1992.
- Rees, A.L.: *A History of Experimental Film and Video*, British Film Institute, London, 1999.
- Rodríguez Mattalia, Lorena: *Arte videográfico: Inicio, polémicas y parámetros básicos de análisis*, Universidad Politécnica de Valencia, Valencia, 2009.
- Romaguera i Ramió, Joaquim (dir.): *Diccionari del cinema a Catalunya*, Enciclopèdia Catalana, Barcelona, 2005.
- Romaguera, J.; Alsina, H.: *Textos y manifiestos del cine*, Cátedra, Madrid, 1989.
- Rosenstone, Robert A.: *El pasado en imágenes*, Ariel, Barcelona, 1997.
- Rush, Michael: *L'Art Vidéo*, Thames and Hudson, París, 2003.

- Salt, Barry: *Film Style and Technology: History and Analysis*, Starword, London, 2009.
- Sánchez Noriega, José Luis: *Historia del Cine. Teoría y géneros cinematográficos, fotografía y televisión*, Alianza, Madrid, 2006.
- Sánchez-Biosca, Vicente: *Cine y vanguardias artísticas. Conflictos, encuentros, fronteras*, Paidós, Barcelona, 2004.
- Sánchez-Escalonilla, Antonio (coord.): *Diccionario de creación cinematográfica*, Ariel, Barcelona, 2003.
- Sand, Shlomo: *El siglo XX en pantalla. Cien años a través del cine*, Crítica, Barcelona, 2005.
- Sedeño Valdellós, Ana (coord.): *Historia y estética del videoarte en España*, Comunicación Social Ediciones y Publicaciones, Zamora, 2011.
- Sorlin, Pierre: *Estéticas del audiovisual*, La marca, Buenos Aires, 2010.
- Stam, Robert; Burgoyne, Robert; Flitterman-Lewis, Sandy: *Nuevos conceptos de la teoría del cine. Estructuralismo, semiótica, narratología, psicoanálisis, intertextualidad*, Paidós, Barcelona, 1999.
- Stam, Robert: *Teorías del cine. Una introducción*, Paidós, Barcelona, 2001.
- Thompson, Kristin; Bordwell, David: *Film History: An Introduction*, McGraw-Hill Higher Education, New York, 2010.
- Tranche, Rafael R.: *Del papel al plano. El proceso de la creación cinematográfica*, Alianza, Madrid, 2015.
- VV.AA.; Jenaro Talens y Santos Zunzunegui (coord.): *Historia general del cine. Volúmen I. Orígenes del cine*, Cátedra, Madrid, 1998.
- VV.AA.; Jenaro Talens y Santos Zunzunegui (coord.): *Historia general del cine. Volúmen II. Estados Unidos 1908-1915*, Cátedra, Madrid, 1998.
- VV.AA.; Jenaro Talens y Santos Zunzunegui (coord.): *Historia general del cine. Volúmen III. Europa 1908-1918*, Cátedra, Madrid, 1998.
- VV.AA.; Jenaro Talens y Santos Zunzunegui (coord.): *Historia general del cine. Volúmen IV. América (1915-1928)*, Cátedra, Madrid, 1997.
- VV.AA.; Juan Miguel Company y Manuel Palacio (coord.): *Historia general del cine. Volúmen V. Europa y Asia (1918-1930)*, Cátedra, Madrid, 1997.
- VV.AA.; Manuel Palacio y Pedro Santos (coord.): *Historia general del cine. Volúmen VI. La transición del mudo al sonoro*, Cátedra, Madrid, 1995.
- VV.AA.; José Enrique Monterde y Casimiro Torreiro (coord.): *Historia general del cine. Volúmen VII. Europa y Asia (1929-1945)*, Cátedra, Madrid, 1997.
- VV.AA.; Esteve Riambau y Casimiro Torreiro (coord.): *Historia general del cine. Volúmen VIII. Estados Unidos (1932-1955)*, Cátedra, Madrid, 1996.
- VV.AA.; José Enrique Monterde y Esteve Riambau (coord.): *Historia general del cine. Volúmen IX. Europa y Asia 1945-1959*, Cátedra, Madrid, 1996.
- VV.AA., Carlos F. Heredero y Casimiro Torreiro (coord.): *Historia general del cine. Volúmen X. Estados Unidos (1955-1975). América Latina*, Cátedra, Madrid, 1996.
- VV.AA.; José Enrique Monterde y Esteve Riambau (coord.): *Historia general del cine. Volúmen XI. Nuevos cines (años 60)*, Cátedra, Madrid, 1996.
- VV.AA.; Manuel Palacio y Santos Zunzunegui (coord.): *Historia general del cine. Volúmen XII. El cine en la era del audiovisual*, Cátedra, Madrid, 1995.

VV.AA.: *Diccionario del cine Iberoamericano. España, Portugal y América*, Sociedad General de Autores y Editores, Madrid, 2011.

VV.AA.: *En torno a En torno al vídeo*, Centro Cultural Montehermoso, Vitoria - Gasteiz, 2010.

VV.AA.: *La imagen rescatada. Recuperación, conservación y restauración del patrimonio cinematográfico*, Filmoteca de la Generalitat Valenciana, Valencia, 1995.

VV.AA.: *Videoculturas de fin de siglo*, Cátedra, Madrid, 1990.

Weinrichter, Antonio (ed.): "El cine en el espacio del arte", *Secuencias*, núm. 32 (monográfico), segundo semestre 2010, pp. .

Wyver, John: *La imagen en movimiento (Aproximación a una historia de los medios audiovisuales)*, Filmoteca de la Generalitat Valenciana, Valencia, 1992.